

PREOCUPĂRI ȚĂRĂNEȘTI PENTRU CONSERVAREA OBIECTELOR DIN FIBRE TEXTILE (I)

Angelica Olaru
Rodica Ropot

Studiile etnografice despre port și textilele de interior au relevat importanța lor în viața rurală, cotidiană și de sărbătoare. Nu reluăm aceste aserțiuni ele fiind cunoscute specialiștilor, ci reamintim doar că fiind utile și necesare nu puteau lipsi din locuința, gospodăria, vestimentația și viața spirituală tradițională. Confecționarea în număr cât mai mare și păstrarea în vederea conservării valorii estetice și de întrebuințare s-au impus între activitățile majore ale țărăncii. Acest aspect al muncii femeii de la țară face parte din cercetarea etnografică, așa cum sublinia L. Netoliczka încă din 1939: „Din studiul portului face parte și păstrarea hainelor, spălatul și călcatul lor (atunci când sunt călcate, pentru că în cele mai multe cazuri hainele țărănești nu se calcă) până la ferirea lor de distrugere, mai ales de molii. Găsim referitor la acest capitol experiențe foarte arhaice, care însă dispar total împreună cu însuși portul și cu schimbarea mobilierului țărănesc”¹.

Ne propunem să prezentăm câteva aspecte legate de activitatea de conservare a obiectelor textile ce-și îndeplinesc funcția utilitară, în condițiile oferite de locuința țărănească tradițională (din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea), potențialii factori de degradare și măsurile luate pentru atenuarea sau eliminarea lor. Ne vom referi la *piese de port* (ștergare, marame, mâneșterguri, barize și accesorii ale gâtului capului, cămăși bărbătești și femeiești, cingători, catrințe, fuste, peștemane, pestelci, ițari, berneveci, cioareci, piese pentru protejat picioarele, haine din suman etc.), *textile de interior* (lăicere, păretare, scoarțe, țoluri, cergi, ștergare, prostiri, fețe de masă și de pernă, năframe), precum și la *obiecte de uz gospodăresc* (saci, traiste, desagi, țoluri).

¹ L. Netoliczka, *Metoda de cercetare a portului popular. Punctele principale*, extras din „Cuget clar”, Vălenii de Munte, 1939, p. 6.

La baza materiei prime din care sunt confecționate stau fibre de origine vegetală: cânepă, in, bumbac, mătase vegetală; fibre de origine animală: lână, păr de capră (mai puțin), borangic precum și metale (fir metalic cu și fără miez textil, paiete) și sticlă (mărgele, strasuri). Precizările ne sunt utile întrucât fiecare categorie de materiale reacționează diferit la factorii de mediu, impunând măsuri diferențiate de utilizare și păstrare.

1. Motivații pentru confecționare și păstrare

Piese de port protejează corpul contra intemperiilor asigurându-i starea fizică de „bine”. Purtarea hainelor constituie și condiția elementară și obligatorie de conduită în societate și îi înlesnește omului accesul la viața socială. A avea mai multe rânduri de haine echivalează cu a fi curat, protejat, avut, mândru și mulțumit.

Textilele de interior răspund unei varietăți de nevoi, îndeplinind diverse funcții. Rolul primordial al „îmbrăcării” pereților locuinței cu păretare, scoarțe sau ștergere a fost de a asigura o bună termoizolație atât în locuința construită din bârne, cât și în cea din paiantă. Practica bazată pe necesitate a cristalizat o matrice estetică la care a contribuit frumusețea și bogăția acestora.

Numărul consistent de textile de interior și de port constituia zestrea fără de care nici o fată nu se putea căsători și, care, pusă în lada de zestre și deasupra, ori la capătul patului sau laitei, încât să atingă tavanul, era cea mai bună recomandare pentru fata de măritat și fala oricărei neveste².

În colectivitatea sătească textilele sunt prezente în mai toate ceremonialurile și ritualurile practicate de români. Sunt date în dar (ex.: ștergarul de naș, cămașa de mire etc.), sunt lăsate moștenire, sunt date de pomană (ex.: podurile, pomană de haine), ori date ca dotă, constituie însemne diferențiatore (batista de vornicel, trăistuța de mire etc.) etc³.

² Pentru importanța zestrei în cadrul ceremonialului nupțial menționăm doar Simion Fl. Marian, *Nunta la români. Studiu istorico-etnografic comparativ*, ediție critică de T. Teaha, I. Șerb, I. Ilișiu, București, 1995, p. 109-114 și 399-404; zestrea clădită pe ladă era atât de multă că „se dărăma a măritiș” (inf. Pânzaru Nicolae, n. 1894, Dobrovăț, Iași); pereții erau „îmbrăcați în țesături” (Ortansa Crășmaru, Aristotel Crășmaru, *Drăgușeni. Un semn al permanenței. Monografie*, Iași-Rădăuți, 1992, cap. VII); observații directe în teren.

³ Simion Fl. Marian, *op. cit.*, p. 109; idem, *Înmormântarea la români. Studiu etnografic*, București, 1995, p. 190; Marușca din Brăești dăruiește, între altele, „o leancă cu 24 nasturi” și „o cămașă chindisită cu matasă”, în **D.I.R.**, A, XVI, IV, p. 33 (doc. 35); I. Antonovici, în *Istoria comunei Bogdana din plasa Simila, jud. Tutova, Bârlad, 1906*, p. CXV, menționează: „Sunt câteodată și mirese care își fac cinste la nuntă cu lucruri de zestre de ale mamelor lor și chiar ale bunicilor lor – lucruri bine păstrate și care se văd învechite numai de vreme nu și de întrebuintare”; la 2 februarie 1853, Maria primește, prin izvod de zestre: 12 șervete de masă noi, două fețe de masă noi, patru prosoape noi, o scoarță nouă, șase cămeși noi, șase

Având, pe lângă funcțiile utilitare (de protecție și igienice) și estetice și funcții sociale și rituale, textilele nu pot lipsi din gospodăria țărănească întrucât fără ele nu se poate concepe decurgerea vieții spirituale tradiționale.

Precizam mai sus că piesele amintite se obțineau în gospodăria țărănească din cânepă, în, lână, mai rar păr de capră, borangic și din bumbac obținut prin cumpărare. Obținerea și prelucrarea materiilor prime locale este complexă. Cânepa, inul și lâna se obțineau anual, timpul de lucru – de la sâmbânță la veșmânt sau țesătură – fiind de aproape un an. Plantele semănate sau lâna tunsă primăvara, prelucrate în fire, pânzeturii și stofe stăteau la baza hainelor noi îmbrăcate de Paști în anul următor⁴. Compromiterea recoltei de cânepă sau în⁵ sau pierderea animalelor producătoare de lână lungă durată obținerii unei haine sau a unei cămăși la circa doi ani; un an se aștepta un nou ciclu vegetațional sau biologic și încă un an dura prelucrarea.

Obținerea și prelucrarea cânepii necesită un volum mare de energie, multă muncă în condiții rele și grele⁶ precum și timp de lucru îndelungat. Prelucrarea lânii, aparent mai ușoară, comportă, până la pieptănat, mai puține etape de lucru, dar necesită mai multă atenție și se prelucrează cu mai multă finețe, fiind prețioasă și puțină (în multe familii numărul mic de ovine nu satisfacea necesarul de lână pentru confecționarea hainelor și textilelor).

Din propria noastră experiență și din informațiile de teren, pentru a ajunge pânză, cânepa trece prin mâna gospodinei de cel puțin douăzeci de ori. Unele descântece alungă boala numai prin simpla enumerare a șirului de „chinuri” prin care trece cânepa de la sâmbânță la cămașă⁷.

fuste noi, o cațaveică de vulpe (A.S.I., *Documente*, p. 580/61); în izvodul de zestre al Evdochiei, la 1803, figurează, între altele: „12 cămăși femeiești cu horbotele lor..., 12 bârnete cusute cu fir i cu mătase..., 3 rânduri șervete cu mesele lor i mânștergurile lor în 5 ițe, un rând șervete în 2 ițe, iar masa în 5 ițe i 6 prosoape” (*Ibidem*, p. 583/7); L. T. Boga, *Documente basarabene, I, Foi de zestre (1734-1844)*, Chișinău, 1929, *passim*.

⁴ Simion Fl. Marian, *Sărbătorile la români. Studiu etnografic*, vol. III, București, 2001, p. 9; Simion Hîrnea, *Datinile și obiceiurile noastre de la sărbătorile Paștelor*, Focșani, 1931, p. 21.

⁵ Cânepa și inul erau „pândite” de primejdii diverse: grindină, secetă, viituri în timpul topirii, neglijența gospodinei care nu le prelucra la timp.

⁶ Melițatul trebuie efectuat în zile foarte călduroase pentru ca partea lemnoasă să se poată rupe ușor; la răgilat și periat se inhalează praf și scame; torsul este plictisitor.

⁷ N. Bot, *Cânepa în credințele și practicile magice românești*, în A.M.E.T., Cluj, 1971, p. 279-323; Lucia Cireș, Lucia Berdan, *Descântece din Moldova. Texte inedite*, C.A.F., II, Iași, 1982, p. 134-137, 177; Ion H. Ciubotaru, *Valea Șomuzului Mare. Monografie folclorică*, C.A.F., X₂, Iași, 1991, p. 232.

Atât prelucrarea cânepii, cât și cea a lânii se făcea concomitent sau alternativ cu muncile agricole ori cu multiple treburi gospodărești obligând țărancă să lucreze într-un ritm alert. Un întreg sistem de datini, credințe și sărbători reglementa un judicios calendar de lucru, ca fiecare etapă de prelucrare să se facă în timp optim⁸. Numeroasele strigături de joc, cu aer satiric, persiflau fetele și nevestele care amâneau nejustificat prelucrarea fibrelor textile, îndemnând implicit la efort. Clăcile și șezătorile⁹ în care se prelucrau fibrele textile erau loc de învățare a acestor munci, de transmitere a experienței în domeniu și un mod de alungare a plictisului generat de monotonia muncii.

Adăugăm la motivațiile ce determină păstrarea pieselor textile, și respectul țaranului pentru lucrul finit ce însumează materie primă și energie, valoare de întrebuințare și valoare spirituală și sentimentală.

Obținerea anuală a materiei prime, prelucrarea anevoioasă, uzarea rapidă a pieselor textile și mai ales a cămășilor, necesitatea lor în cadrul obiceiurilor, cât și obișnuințele estetice tradiționale impun o atenție sporită în menajarea și păstrarea lor.

Presupunem, în contextul de mai sus, că grija pentru conservarea textilelor va fi apărut odată cu producerea și utilizarea lor. Pentru timpul la care ne referim știm sigur că existau asemenea preocupări întrucât întâlnim, până în contemporaneitate, expresii referitoare la piesele textile, „de purtat”, de lucru și, „de ținut”, bune, de sărbătoare, noi etc., primele confecționate pentru a rezista utilizării cotidiene, cel mai adesea din materiale grosiere și rezistente, cu decor redus; cele din urmă, purtate la diverse ocazii, din materiale de cea mai bună calitate, fine, bogat decorate și colorate. Informații sporadice implicite despre textilele în discuție, utilitare și de sărbătoare aflăm și în documentele medievale, unde apar, în împrejurări diferite, „un mintean bun și cu 12 nasturi... , multe boarfe bune”¹⁰, „o cămașă chindisită”¹¹, „un suman nou, bun... , o

⁸ Cf. credințelor populare, melițatul trebuia terminat la Sfântul Andrei; torsul început odată cu lăsarea postului Crăciunului; tortul pentru cămăși să fie gata la începutul Păresimilor; torsul trebuia terminat până la Joia Mare; cămășile trebuiau să fie gata de Paști. În acest sens vezi: Simion Fl. Marian, *Sărbătorile...*, vol. III, p. 9 și nota 1; Elena Niculiță-Voronca, *Datinele și credințele poporului român*, vol. I, Iași, 1998, p. 287; Ion Ghinoiu, *Obiceiuri populare de peste an. Dicționar*, București, 1997, cuvântul „Joimărița”; C. Radu, N. Maței, *Dănești. Etnografie și folclor*, București, 1980, p. 219.

⁹ N. Bot, *Șezătoarea în zona Nășăudului*, în **A.M.E.T.**, Cluj, 1969, p. 305-346.

¹⁰ **D.I.R.**, A, XVI, vol. IV, p. 127.

¹¹ *Ibidem*, p. 33.

cămașă de fuior, bună”¹² etc., ori în foile de zestre unde se dau scoarțe, lăicere ori piese de îmbrăcăminte¹³.

2. Funcții. Factori de degradare. Deteriorări

Obiectele de îmbrăcăminte „de purtat” acoperă corpul în timpul nopții (este știut că țărani nu au folosit o altă îmbrăcăminte pentru dormit), aceleași fiind folosite zilnic în practicarea ocupațiilor, îndeletnicirilor, meșteșugurilor și diverselor treburi gospodărești, venind în contact cu diverși agenți deterioranți: praf, noroi, resturi vegetale și menajere, dejecții animaliere, particule corozive din atmosferă (fumul de la focuri și vetre deschise, var, cărbune, lut, coloranți), resturi lemnoase. Transpirația (o persoană elimină în 24 de ore aproximativ 500 ml de lichid încărcat cu resturi nocive pentru corpul omenesc¹⁴) și vaporii din atmosferă, apa de ploaie sau din zăpadă înlesnesc îmbâcsirea țesăturilor cu acești agenți și, concomitent, prin variații ale umidității relative, provoacă în structura intimă a fibrelor textile tensiuni ce duc la scăderea capacității de reacție la solicitările mecanice și ale mediului ambiant. Umezirea accidentală a pieselor de lână poate provoca împâslirea, ce reduce dimensiunile obiectului, ori deformarea, compromițându-i funcția de întrebuințare și pe cea estetică.

În îndeplinirea muncilor fizice, cel mai adesea dificile, mișcările corpului în efort imprimă hainelor întinderi, îndoiri, mototoliri, răsuciri, frecări, având ca urmare deformarea, tocirea, destrămarea, descoaserea și chiar ruperea. Contactul cu plante (cu țepi, uneori uscate și tăioase), unelte sau obiecte rugoase, conduce la tocire și rupere; ambele aspecte ale deteriorării afectează integritatea piesei prin distrugerea urzelii și bătăturii, fapt ce slăbește rezistența piesei la purtare chiar dacă este cârpită.

În contact cu produsele alimentare ce conțin grăsimi (ex.: prepararea laptelui acasă sau la stână, gătitul și chiar mesele luate în condiții improprii), cu sucuri de fructe sau plante, piesele se deteriorează prin pătare și îmbibare.

Majoritatea activităților practicate de țărani au loc în aer liber, de la răsăritul până la apusul soarelui, îmbrăcăminte fiind supusă, mai ales în timpul verii, căldurii și luminii solare excesive. Este cunoscut că temperatura este nocivă prin modificările ce le determină asupra umidității relative, uscăciunea determinând scăderea elasticității fibrelor

¹² C.D.M., IV doc. 561.

¹³ L. T. Boga, *op. cit.*, *passim*; A.S.I., *Documente*, p. 583/7; *ibidem*, p. 580/61.

¹⁴ *Enciclopedie medicală populară – „ABC-ul sănătății”*, București, 1964, cuvântul „secreție”.

textile, ducând, în final, la rupere¹⁵. Cercetările au demonstrat că lumina solară este cea mai deteriorantă datorită componentelor sale, cele mai periculoase fiind radiațiile cu lungime de undă mică și în special ultravioletele¹⁶. Lumina, combinată cu umiditatea, căldura și agenții atmosferici favorizează și accelerează reacțiile chimice ce au loc la nivelul materialelor textile. Costumul de vară de purtat este în general alb, excepție făcând catrințele, peștemanele, fustele și pălăriile bărbătești, doar acestea punând problema decolorării. Deși cămășile de lucru, izmenele sau ȋtarii au ornament colorat foarte puțin sau deloc, sunt afectate de lumina solară ce acționează asupra structurii fibrelor textile. Îmbrăcămintea de purtat, supusă în mod repetat acestui proces, se deteriorează progresiv, până la scoaterea din uz.

În fine, ca agent deteriorant poate fi considerată și curățarea prin spălare. Schimbate doar săptămânal, cămășile de lucru se încarcă de murdărie, de transpirația și grăsimea eliminată de corpul uman. Suprafața manșetelor, gulerului și cea de pe umeri sunt porțiunile cele mai afectate, depozitățile nocive impregnându-se mai profund în pânză, prin frecarea de corp. Spălarea repetată cu apă și agenți de curățire de tradiție populară¹⁷, prin frecarea insistentă în mâini sau pe maglă, slăbesc rezistența fibrele textile.

Hainele groase confecționate din lână, cum ar fi sumanul, mantaua, chebuța, zăbunul sunt purtate în anotimpurile reci pentru a proteja corpul de frig și umezeală, cât și pentru a proteja de umiditate alte haine. Udările succesive și repetate, urmate de uscări repetate, provoacă tensiuni ale fibrei de lână, micșorându-i elasticitatea și favorizând ruperea – deteriorări ce nu se observă cu ochiul liber, dar cu urmări iremediabile în timp. Materia primă, sumanul, prin finisare la puiă, suportă o pâslire dirijată, încât piesa, în contact cu apa și după uscare se deformează puțin sau deloc. Întrebuințarea zilnică tocește, în general, la sumane, firul de bătătură, stofa subțiindu-se.

Hainele ce alcătuiesc costumul de purtat, după spălare sunt împăturite și păstrate în camera de locuit sau pe laiță în „casa mare” (camera curată). În anotimpurile calde, hainele groase sunt puse pe culme, pe laiță, în poziție orizontală sau agățate în cuiere și acoperite cu prostiri, de obicei în camera curată.

¹⁵ A. Moldoveanu, *Cercetări asupra unor factori de microclimat la Muzeul Militar Central: umiditatea relativă și temperatura*, în **R.M.**, nr. 5/1970, p. 393.

¹⁶ Victoria Iuga, *Conservarea bunurilor muzeale*, în **R.M.**, nr. 2/1968, p. 154.

¹⁷ Se vor prezenta detalii despre spălare în partea a doua.

Utilizarea frecventă a hainelor de purtat nu le acordă răgazul de a căpăta mucegaiuri sau de a fi atacate de molii ori rozătoare decât în rarele etape de odihnă.

Textilele „de purtat” agrementează încăperea în care familia își desfășoară viața de zi cu zi. Sunt folosite pentru acoperit în timpul nopții, pentru acoperit patul și laițele și pentru acoperirea pereților în scopul creării unei mai bune termoizolații, dar și pentru a crea o ambianță plăcută.

Confecționate frecvent din cânepă și in, mai rar din lână și bumbac, se puneau pe culme, ori se adosau pereților prin cuie de lemn sau de metal. Spre deosebire de îmbrăcămintea care era purtată atât în atmosfera din interior, cât și în cea exterioară casei, și care era spălată săptămânal, țesăturile de interior sunt fixate într-o anumită poziție pentru perioade îndelungate, fiind spălate mai rar. Deteriorările ce apar se datorează, pe de o parte, solicitărilor impuse de funcție și, pe de altă parte, potențialilor degradanți din mediul ambiant. Textilele agățate în cuie metalice, ace sau pioane se tensionează în punctul de prindere, rărindu-se cu timpul și chiar rupându-se. În prezența vaporilor, elementele de agățare se pot oxida, rugina aderând ireversibil la fibra textilă, pata neputând fi eliminată cu mijloace tradiționale de curățare.

Practica tradițională a construirii caselor urmărea realizarea unui interior salubru, cu iluminat natural prin ferestre și uși, cu tencuieli succesive având funcții termoizolante. În pofida finisărilor, materialele de construcție, lemnul și lutul și, mai ales, pardoselile lutuite emană praf. În zonele deficitare în lemn de foc, o sursă de praf o constituie și combustibilii inferiori utilizați la gătit și încălzit. Acestor surse le-am adăuga praful atmosferic (mai abundent în anotimpuri călduroase și secetoase) pătruns în interioare prin ușile și ferestrele deschise. În timpul iernii camera de locuit îndeplinea o multitudine de funcții: adăpostea întreaga familie, era spațiul de locuit, gătit și dormit, loc de joacă al copiilor și de practicare a unor îndeletniciri, meșteșuguri și treburi gospodărești¹⁸. Sistemul artificial de iluminat¹⁹, sistemul de încălzit și gătit cu vatră liberă, cu evacuarea fumului în tindă și pod adăugau ambientului vapori încărcăți cu grăsimi alimentare și nealimentare,

¹⁸ Tancred Bănățeanu, Georgeta Stoica, *Zona etnografică Vrancea*, București, 1988, p. 63; Dorinel Ichim, *Zona etnografică Bacău*, București, 1987, p. 76; Dumitru Rusan, Marcel Zahanicu, *Zona etnografică Câmpulung Moldovenesc*, 1996, p. 115; meșterul Teodor Nica din Poiana, Deleni, Iași avea roata olarului instalată în căsuță.

¹⁹ Ion Chelcea, *Scurtă privire asupra primelor mijloace de iluminat*, în **R.M.M.**, XIV, 1977, nr. 4, p. 66-69; C. Radu, N. Maftעי, *op. cit.*, p. 27; C. Beldie-Jorăști, *Monografia comunei Jorăști din județul Covurlui*, București, 1911, cap. „Locuința”.

emanații gazoase nocive (dioxid de carbon, acid sulfuric) și particule corozive. Condensul format antrena toți acești agenți deterioranți determinând impregnarea, pătarea, împâslirea, migrarea culorilor și totodată favorizau dezvoltarea mucegaiurilor și a altor agenți biologici, conducând la putrezirea țesăturilor adosate pereților.

Sacii, desagii și traistele sunt piese utilizate cu precădere pentru transportul produselor alimentare. Trăistuța utilizată ca piesă de port nu intră în această discuție. Greutățile și volumele mari transportate cu aceste piese, manevrarea lor cu dificultate, tensionează țesătura și cusăturile, existând pericolul ruperii și destrămării urzelii și bătăturii, a cusăturilor, compromițând activitatea și făcând piesa inutilă. Depozitate pline, pe pământ sau pardoseli lutuite pot putrezi datorită umidității transmisă de suprafața de sprijin, dezvoltării mucegaiurilor pe suprafața de contact ori datorită mucegării conținutului. Produsele sau chiar numai resturile alimentare atrag insectele și rozătoarele ce găuresc materialul, găurile slăbind rezistența internă a țesăturii (prin afectarea urzelii și bătăturii) scurtând viața piesei chiar dacă i se aplică un petec. Utilizarea sacilor, traistelor și desagiilor în medii cu praf, în contact cu obiecte și mâni murdare de la lucru, cu spatele transpirat al omului sau animalului, cu grăsimi alimentare sau cu unsoari ale atelajelor duc la degradare prin îmbăcsire, pătare, slăbirea rezistenței fibrelor, tocire.

Îmbrăcămintea „de ținut”, destinată a fi purtată numai la ocazii și sărbători era confecționată din materiale de cea mai bună calitate, mai fine și mai îngrijit finisate, cu decor din fire fine și cel mai adesea colorate (arnici, strămătură, mătase vegetală) la care se adăugau elemente metalice (fir metalic, beteală, paiete) ori din sticlă (mărgele).

Purtate numai la diverse ocazii (sărbători, la botez, la nuntă, la horă, la târg sau la biserică) aceste piese sunt supuse factorilor deterioranți amintiți ce intră în compoziția atmosferei, dintre care un rol preponderent îl are praful. Spre deosebire de îmbrăcămintea de lucru, sunt supuse mai rar tensionărilor. Purtate în cadrul manifestărilor sociale cu joc, petrecere și/sau mese festive, se îmbăcsesc cu transpirație și praf, se pătează cu grăsimi alimentare, vin, sucuri de fructe sau plante. Expunerea îndelungată la soare duce la decolorarea broderiilor, iar combinația radiație solară în exces, transpirație și praf accelerează degradările.

Îndepărtarea depunerilor de praf și a petelor prin spălare poate duce la dizolvarea culorilor broderiilor și migrarea în câmpul alb, la oxidarea firului metalic și a paietelor și a impregnării texturii cu aceste produse de oxidare, la pâslirea și implicit la micșorarea dimensiunilor pieselor confecționate din lână.

În cazul locuinței cu încăpere unică, textilele „de ținut” aveau aceleași condiții de păstrare ca și cele de purtat, doar utilizarea lor fiind ocazională.

În locuința cu plan dezvoltat, hainele de sărbătoare erau păstrate în camera curată sau într-o încăpere cu această funcție, împăturite, închise în lăzi de zestre, etalate pe culme sau agățate în cuiere. Aceste obișnuințe de păstrare pot fi potențiali factori de degradare. Riscurile deteriorărilor, ca și avantajele păstrării într-o încăpere separată, țin de știința gospodinei în utilizarea calităților spațiului.

Dacă îmbrăcămintea de sărbătoare este scoasă și purtată, implicit aerisită măcar săptămânal, țesăturile de interior ale camerei curate, ca și cele din componența zestrei, pot suferi degradări datorate tocmai păstrării într-un mediu închis. În aceste încăperi, nefiind sobă, se mențineau valori scăzute ale temperaturii, iar valorile umidității relative variau în limite normale. Ca și în cazul „căsuței” în „casa mare” pereții și pardoseala de lut sunt surse de praf. Fiind sub același acoperiș cu încăperea cu sobă, fumul împrăștiat în podul casei se infiltrează și aici, însă în cantități mai mici.

În aceste încăperi se umbla rar și se aerisea tot atât de rar, iar ferestrele erau acoperite pentru a proteja țesăturile de acțiunea deteriorantă a luminii. Acest fapt putea favoriza dezvoltarea ciupercilor, insectelor și rozătoarelor, care, descoperite târziu, puteau afecta piesele. „Clădirea” țesăturilor în zestre, împăturite, puse una peste alta, prezintă riscuri de deteriorare. Se aerisesc mai greu și sunt atacate mai ușor de molii; datorită presiunii pot apărea deteriorări pe linia de pliere ce duc în timp la rupere. Însă, utilizarea rară, lipsa sursei de fum și căldură, eliminarea vaporilor și condensului, diminuarea cantității de praf, eliminarea variațiilor frecvente ale temperaturii, umidității relative și diminuarea intensității luminoase (deci un microclimat mai stabil) arată că încăperea curată oferă condiții ambientale mai sănătoase pentru păstrare și conservare.

Succintul excurs privind factorii deterioranți și deteriorările suportate de piesele textile în gospodăria țărănească permite o sistematizare a lor și în același timp ne orientează către soluțiile găsite pentru înlăturare.

Deteriorările pot apărea datorită îndeplinirii funcției utilitare, ceremoniale și estetice și datorită modului de păstrare. Când deteriorările afectează una din aceste valori (de întrebuințare, ceremonială și estetică), piesa nu-și mai poate îndeplini total funcțiile pentru care a fost creată, trecând din categoria celor „de ținut” în cea „de purtat”. Unele piese sunt destinate a fi întrebuințate până la anularea totală a funcțiilor.

Degradările se pot datora parametrilor ambientului: temperatura, umiditatea relativă a aerului, compoziția chimică a atmosferei, lumina, ale căror valori nu pot fi decât parțial supravegheate și corectate și care țin de anotimp, de topoclimat, de tradiția constructivă a casei și de organizare a interiorului, cât și de organizarea și funcțiile complexe, tradiționale ale gospodăriei țărănești. Observația lui Plenderleith, conform căreia „mediul ambiant joacă un rol important în conservare și din această cauză orice studiu asupra numeroaselor aspecte ale conservării obiectelor de muzeu trebuie să fie precedat de un studiu general al efectelor pe care le determină schimbarea mediului ambiant”²⁰ se dovedește a fi valabilă și pentru patrimoniul virtual.

În aceste condiții, activitatea de păstrare și prelungire a vieții pieselor textile în gospodăria țărănească are probleme comune cu activitatea de conservare a pieselor din colecțiile muzeale și altele specifice.

Acumularea unei experiențe milenare în prelucrarea fibrelor textile, în confecționarea și utilizarea hainelor și țesăturilor, cunoașterea profundă a calităților mediului înconjurător, aspirația spre obținerea confortului fizic și spiritual au îndrumat țărăncile în găsirea soluțiilor optime de atenuare și chiar înlăturare a cauzelor degradărilor, dovezi incontestabile fiind piesele din a doua jumătate a secolului al XIX-lea și prima jumătate a secolului al XX-lea ajunse până la noi.

3. Procedee și mijloace de prevenire a deteriorărilor.

În strădania de a păstra piesele textile cât mai mulți ani în rosturile lor funcționale (utilitare), rituale și estetice, țărăncile au învățat, din experiență, că protejarea piesei finite nu este suficientă și că, pentru a „ține” cât mai mult trebuie să fie trainică. Practica a arătat că această însușire este conferită de calitatea materiilor prime, de tehnicile de prelucrare a firelor, de tehnicile de coasere, decorare și finisare. Aceeași practică a demonstrat că rezistența în timp a unei textile este dată de firele obținute din fibrele lungi: fuior, câlți, păr de lână.

În obținerea unei cânepi cu fibre lungi, alegerea solului propice, aratul și semănatul ca și respectarea unor norme de conduită tradiționale, speciale sunt determinante. Pentru a obține plante înalte nu sunt suficiente numai calitățile solului²¹. Pentru a le determina creșterea, persoana ce ară și seamănă trebuie să fie curată, îmbrăcată cu haine

²⁰ A. Moldoveanu, *op. cit.*, p. 389.

²¹ „Cânepa se semăna la loc anume, cu udeală și loc îngrășat” (Inf. Erdic Domnica, 83 ani în 1991, Hlipiceni-Botoșani).

curate, albe sau noi (mai ales cămașa)²² sau, dimpotrivă, să poarte cămașa ruptă²³. Pentru a rodi cânepa, femeile nu lăsau furca goală în răstimpul dintre Crăciun și Bobotează²⁴ sau jucau furca și fusul în crâșmă, de Sfântul Vasile²⁵; să nu fie cânepa „volburoasă” și să nu se rupă la cules, tot ele, nu lăsau nimic pe fus și pe rășchitor în răstimpul amintit²⁶ și, ca să n-o bată grindina, nu lucrau nimic în toate joile de după Paști²⁷ sau măcar în cea de a noua și, în fine, ca să crească înaltă și subțire se bea de „spolocanie” și se aducea în casă o persoană înaltă²⁸.

Topitul cânepii și inului este un moment determinant în obținerea unor fibre de calitate. Insuficient topită, cânepa rămasă verde se rupe la melițat, resturile vegetale mucegăiesc, atrag diverși biodeterioranți și alterează albul. Ținută la topit peste timpul optim fibra putrezește, trănicia țesăturilor fiind compromisă.

Melițatul, răgilatul și periatul executate pe vreme foarte caldă asigură eliminarea facilă a tuturor resturilor lemnoase, cât și uscarea perfectă a fuiuarelor păstrate până la tors, în felul acesta prevenindu-se mucegăirea ori alterarea culorii.

Limitarea timpului de melițat (până la Sfântul Andrei²⁹) și de tors (până la Joia Mare³⁰), obiceiul de a îmbrăca haine noi la Paști sau măcar cămașă nouă³¹, arată că drumul cânepii (și al inului) de la plantă la cămașă are un ritm alert stabilit printr-un calendar bazat pe cunoașterea

²² „Au commencement des semailles comme commencement des moissons, le laboureur doit s’être lavé, baigné, habillé d’une chemise neuve etc.”, M. Eliade, *Traité d’histoire des religions*, Paris, 1968, p. 283-284, apud C. Eretescu, „Fața albă și-a spălat”. *Contribuții la studiul relației dintre gest ritual și mesaj poetic*, în **R.E.F.**, tom. 19, București, 1974, p. 3-14; Al. Popescu, *Tradiții de muncă românești*, București, 1986, p. 173; C. Radu, N. Maftעי, *op. cit.*, p. 223.

²³ H. Markel, *Cu privire la ancheta lui V. Mannhardt (1865). Răspunsurile de la sașii din Ardeal*, în **A.M.E.T.**, Cluj, 1969, p. 411-436.

²⁴ T. Pamfile, *Sărbătorile la români*, București, 1997, p. 398; Elena Niculiță-Voronca, *op. cit.*, p. 64; I. Evseev, *Dicționar de magie, demonologie și mitologie românească*, Timișoara, 1997, cuvântul „câneapă”; M. Marciuc, Elena D. Șpaiuc (n. 1916), Hlipiceni-Botoșani.

²⁵ Elena Niculiță-Voronca, *op. cit.*, p. 64.

²⁶ T. Pamfile, *op. cit.*, p. 281.

²⁷ *Ibidem*, p. 281.

²⁸ Elena Niculiță-Voronca, *op. cit.*, p. 240.

²⁹ C. Radu, N. Maftעי, *op. cit.*, p. 219.

³⁰ Ion Ghinoiu, *op. cit.*, cuvântul „Joimărița”; Simion Fl. Marian, *Sărbătorile la români. Studiu etnografic*, vol. II, București, 2001, p. 188; T. Pamfile, *Mitologie românească*, București, 1997, p. 97 și urm.; I. Ghinoiu, *Vârstele timpului*, București, 1988, p. 19; inf. Eufrosina Căuneac (n. 1925), Hlipiceni-Botoșani..

³¹ Cf. *supra* nota 4; Elena Niculiță-Voronca, *op. cit.*, p. 287.

vieții și naturii înconjurătoare, ce asigură nu numai necesarul de vestimentație ci înlătură eventualele deteriorări sau scăderi calitative prin prelucrări în timp neadecvat.

Prelucrarea lânii urmează același ritm alert, lâna spălată și netoarsă fiind foarte frecvent atacată de insecte. În cazul în care nu se poate prelucra în anul tunderii se lasă peste iarnă nespălată³².

Pentru realizarea unor pânzeturi, stofe și piese cu anumite însușiri solicitate de funcție: trăinicie, suplețe, flexibilitate, moliciune, economie de materie primă, frumusețe, se folosesc, cu insistență anumite calități sau combinații de calități ale fibrelor textile.

În prelucrarea cânepii s-a ales pentru confecționarea pânzeturilor cânepa de vară cu fibra lungă, rezistentă, elastică și mătăsoasă, plăcută la purtat, care se prelucrează mai ușor decât cânepa de toamnă ce are fibre aspre, rigide, greu de prelucrat, căreia țaranul i-a găsit o bună destinație în confecționarea funiilor și bicelor.

Adecvarea calității și sorturilor de lână rostului practic al obiectului se face în diverse etape ale prelucrării și începe încă de la tuns. Lâna se separă pe culori (albă, neagră, gri), pe rase de animale (țurcane, țigăi, stogoșe etc.), după vârsta animalului (mițe, lână de noaten, lână de oaie) precum și după partea corpului de pe care provine (floace, suvintrem, lână de pe gușă)³³, fiecare fel destinându-se confecționării anumitor piese. Ca și în cazul cânepii, pentru urzeală este separată calitatea cu fibră lungă, iar pentru bătătură utilizându-se lâna cu fibre scurte; sunt însă textile la care bătătura este în amestec pentru a le mări rezistența la tensiuni pe lungime și lățime.

În obținerea și prelucrarea borangicului s-a urmărit realizarea unor țesături mai ales estetice. Se urmărea calitatea mătăsii (care depindea de calitatea hranei viermilor de mătase), finețea firelor și în ultimă instanță a țesăturilor. „Trasul” firelor este determinant în obținerea continuității și fineții firului și era considerat o artă ce nu era la îndemâna oricărei femei³⁴.

Bumbacul era importat gata tors. Artă țărăncii consta în alegerea și combinarea firelor de torsioni și grosimi diferite la care se adăuga arta

³² Inf. Mircea Șpaiuc (n. 1945), Ștefănești, Botoșani; inf. Nicolae Popa, meșter popular, Târpești-Neamț, a constatat din experiența proprie că moliile nu atacă lâna și stofele de lână încărcate de murdărie.

³³ L. Apolzan, *Portul și industria casnică textilă în Munții Apuseni*, București, 1944, *passim*; I. Diaconu, *Păstoritul în Vrancea*, București, 1930, p. 33; T. Pamfile, *Industria casnică la români*, București, 1910, p. 5.

³⁴ Informații primite în satele Covasna și Costuleni, județul Iași.

țesutului, toate concurând, în final, la obținerea de obiecte trainice, estetice și funcționale.

Un rol important în sporirea rezistenței țesăturilor îl are torsul. Solicitate în timpul țesutului prin frecare cu spata și ițele, firele de urzeală se torc în fire subțiri și numai din fuior, câlți și păr de lână. Bătătura se toarce din fibrele scurte (buci, canură). Pentru a-i conferi rezistență dar și moliciune, firele de bătătură se torc mai groase decât urzeala, cu torsiuni variate în funcție de specificul piesei ce urmează a fi realizată.

O altă etapă importantă în confecționarea textilelor ce asigură rezistența piesei este țesutul. Adecvarea calităților de materie primă funcției intime în textură are rol esențial. Urzeala – componentă a texturii – tensionată atât în timpul țesutului cât și în timpul utilizării pieselor este adesea răsucită în două pentru a i se mări rezistența. În același scop al măririi rezistenței la tensionare, frecare, tocire, spălare frecventă (uneori agresivă) se utilizează țesutul în patru ițe sau cu mai multe fire într-un „dinte” de spată, întotdeauna întărindu-se marginile prin dublarea sau triplarea firului de margine.

Utilizarea calităților naturale ale sorturilor de fibre textile și adecvarea lor rostului practic al obiectului finit îi asigură acestuia rezistență internă, calități funcționale, estetice și viață lungă. Această adevărată artă nu este specifică numai prelucrării fibrelor textile, ci și altor domenii ale culturii populare, așa cum se remarcă în arta țărănească a lemnului³⁵ sau în ornamentica tradițională³⁶ și constituie o dovadă a cunoașterii profunde a calității resurselor locale și o prelucrare îndelungată.

Confecționarea obiectelor este o altă etapă în care se previn deteriorările. Stoparea destrămării capetelor este realizată prin înnodarea urzelii în grupuri (la ștergere, brâie, marama, cergi, scoarțe, lăicere, glugi, păretare), lăsate în franjuri sau prelucrate artistic cu ciucuri ori măргеle. Tivirea cu marginea dublă îndoită, cu găurele sau ajur (pentru a-i conferi și valoarea estetică), festonarea (numită uneori și „căpestreală”) practică la gura și mânecile cămășilor, la ițari, obiele, năframe și aplicarea de dantele croșetate evită deteriorările prin frecare și destrămare. Asamblarea părților componente are, la unele piese, importanță primordială; de exemplu, cusăturile unui sac care se desfac sau se destramă când acesta este plin îi anulează funcția de întrebuințare.

„Una din caracteristicile de profundă calitate estetică, decurgând dintr-o străveche, autohtonă, sedentară și viguroasă cultură și mentalitate

³⁵ C. Irimie, M. Necula, *Arta țărănească a lemnului*, București, 1983, p. 7, 15.

³⁶ N. Dunăre, *Ornamentica tradițională comparată*, București, 1979, p. 12.

este faptul că *albul* (s. n.) apare în toată arta noastră populară – dar îndeosebi la port și țesături de interior – drept culoare fundamentală³⁷.

Preocuparea pentru obținerea pânzeturilor și țesăturilor de port albe (de multe ori „albul” fiind sinonim cu „curatul”) este veche și unanim apreciată. Pentru a obține albul curat, „limpede”, „alb ca ghiocul”, țărăncile aplicau diverse metode, în etape diverse de prelucrare. Punctul de topire al cânepii și inului era ales cu măiestrie pentru a nu rămâne resturi vegetale ce ar fi alterat albul și ar fi favorizat atacul biologic. O bună spălare a cânepii după topit asigura o bună curățire și o albeață determinantă. O bună curățare și albire se aplică și firelor gata toarse, care, făcute sculuri (căleapuri sau torturi), erau opărite cu leșie și apoi „geruite”, operație la care era supusă și pânza de fuior³⁸. Albirea pânzei se numește „ghilit”, având ca scop curățarea murdăriei primită în timpul țesutului și eliminarea resturilor vegetale ce ar favoriza dezvoltarea mucegaiurilor și ar atrage insecte și rozătoare, precum și conferirea valorii estetice pieselor ce urmau a fi confecționate³⁹. La o nouă operație de albire erau supuse piesele gata confecționate prin operația de spălare, detalii pe care le vom prezenta în partea a doua a acestui material. Albirea se vedește a fi, concomitent, o măsură de prevenire a deteriorărilor și o măsură pentru realizarea și întreținerea valorii estetice conformă cu etosul popular românesc.

³⁷ T. Bănățeanu, *Prolegomene la o teorie a esteticii populare*, București, 1985, p. 270.

³⁸ N. Cojocaru, *Pârteștii de Sus. O așezare din Bucovina (monografie folclorică)*, București, 1980, p. 112; practică văzută prin deceniul șase al secolului al XX-lea la Anica Șpaiuc, Anica și Florica Căuneac, Hlipiceni-Botoșani.

³⁹ În satele Răchiteni, Mircești și Hălăucești (jud. Iași) pânza era udată și apoi întinsă la soare pe iarbă, operație ce se repeta de cât de multe ori se putea. Pânza putea fi reudată când, împăturită pe frunte nu lăsa să se scurgă apă pe față (informație de teren); în Dănești, Vaslui se usca de 10-20 de ori (C. Radu, N. Maței, *op. cit.*, p. 227); în Pârteștii de Sus, pânza se uda cu apă și se întindea la soare pe prundul fierbinte (N. Cojocaru, *op. cit.*, p. 111).